

**И. К. АХУНБАЕВ атындагы КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
МЕДИЦИНАЛЫК АКАДЕМИЯСЫ**

**Б. Н. ЕЛЬЦИН атындагы КЫРГЫЗ-РОССИЯ СЛАВЯН
УНИВЕРСИТЕТИ**

Д 14.24.708 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК 616.314-089.23:614(575.22)

АЛИЕВА АЙДАЙ МОМУНЖАНОВНА

**ДАСЫККАН ОРТОДОНТТУК ЖАРДАМ КӨРСӨТҮҮ САПАТЫН
ЖОГОРУЛАТУУ ЖОЛДОРУ (Ош ш. үлгүсү боюнча)**

14.01.14 – стоматология

Медициналык илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын коргоого берилген диссертациянын
авторефераты

Бишкек – 2025

Илимий иш С. Б. Данияров атындагы Кыргыз мамлекеттик кайра даярдоо жана дасыгууну жогорулатуу медициналык институтунун, дарыгерлердин дасыгуусун жогорулатуу факультетинин хирургиялык стоматология, ортопедия жана ортодонтия кафедрасынын профессордук-окутуучулук циклинде ишке ашырылган.

Илимий жетекчиси: **Ешиев Абдыракман Молдалиевич**
медициналык илимдеринин доктору, профессор,
КР УИАнын мүчө-корр., Ош облустар аралык
бириккен клиникалык ооруканысын бет-жаак
хирургиясы бөлүмүн башчысы

Расмий оппоненттер: **Нигматов Рахматулла Нигматович**
медицина илимдеринин доктору, профессор,
Ташкент мамлекеттик стоматология институтунун
ортодонтия жана тиш протезирлөө кафедрасынын
башчысы

Исаков Эркинбек Оморбекович
медицина илимдеринин кандидаты, доцент,
И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик
медициналык академиясынын ортопедиялык
стоматология кафедрасынын доценти

Жетектөөчү уюм: Дарыгерлердин кесиптик квалификациясын өркүндөтүү борбору, стоматология, балдар стоматологиясы жана ортодонтия кафедрасы (100007, Өзбекстан Республикасы, Ташкент шаары, Мирзо-Улугбек району, Паркент көчөсү, 51).

Диссертацияны коргоо 2025-жылдын 15-майында саат 13:00дө медицина илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясы жана тең уюштуруучу Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетине караштуу Д 14.24.708 диссертациялык кеңештин отурумунда өткөрүлөт. Дареги: 720020, Бишкек шаары, Ахунбаев көчөсү, 92, конференц-залы. Диссертацияны коргоо боюнча видеоконференциянын шилтемеси: <https://vc.vak.kg/b/142-uxx-io9-qva>

Диссертациялык иш менен И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясынын (720020, Бишкек ш., Ахунбаев көч., 92) жана Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин (720000, Бишкек ш., Киевская көч., 44) китепканаларынан жана <http://www.vak.kg> сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2025-жылдын 15-апрелинде таратылган.

Диссертациялык кеңештин илимий катчысы,
медициналык илимдеринин кандидаты, доцент **И. Д. Абасканова**

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертация темасынын актуалдуулугу. Тирүүлүк жана социалдык функцияларды чектөөгө алып келүүчү оорулары бар балдарды дарылоо, баланын өнүгүүсүнө жана тарбиялоого оптималдуу шарттар түзүү, анын социалдык-эмгек адаптациясын жана коомго интеграциясын камсыз кылуу заманбап медицина илиминин жана практикалык саламаттык сактоонун эң маанилүү милдеттеринин бири болуп саналат. Кыргыз Республикасынын калкынын стоматологиялык ден-соолугунун деңгээли акыркы он жылдыкта төмөндөө тенденциясын көрсөтүүдө [Г. С. Чолокова, 2014; А. И. Жумабеков, 2017; М. М. Орозобекова, 2020].

Жергиликтүү авторлордун маалыматтары боюнча балдардын арасында тиш-жаак аномалияларынын жана деформацияларынын кеңири таралышы ар түрдүү региондордо 31,9%тен 86,1%ке чейин өзгөрүп турат. Адабияттардын маалыматтарын анализдөө акыркы он жылдарда бул көрсөткүчтүн төмөндөө тенденциясынын жок экендигин көрсөтөт. Тиш-жаак системасынын аномалиялары өтө кеңири таралган стоматологиялык патология болуп саналат жана алардын жыштыгы жашка жараша болот. Тиш-жаак аномалияларынын кеңири таралышын белгилүү бир региондогу балдардын ден-соолук абалын мүнөздөөчү интегралдык көрсөткүчтөрдүн бири катары кароого толук негиз бар [Б. М. Давлетов, 2014; А. И. Жумабеков, 2016; Д. А. Ешиев, 2023].

Азыркыга чейин түштүк региондо балдардын тиш-жаак аномалияларынын жана прикустунун өзгөчөлүктөрүн жана жыштыгын изилдөө максатында эпидемиологиялык изилдөө жүргүзүлгөн эместигин белгилөө зарыл, бул изилдөө темасынын актуалдуулугун айгинелейт. Тиш-жаак аномалияларын алдын алуу, эрте аныктоо жана дарылоо Ош шаарында жетиштүү деңгээлде ишке ашырылбайт жана андан ары өнүгүүнү талап кылат.

Эпидемиологиялык изилдөөлөрдүн натыйжалары тиш-жаак системасынын патологиясын эрте аныктоо, алдын алуу жана дарылоону уюштуруу боюнча заманбап чаралар комплексин иштеп чыгуунун негизи болуп саналат, бул индивидуалдык реабилитация программаларын ишке ашыруунун натыйжалуулугун камсыз кылууга багытталган. Муну авторлордун публикациялары далилдейт [И. М. Юлдашев, 2016; Ф. Я. Хорошилкина, 2017; Г. В. Степанов, 2018; Т. Ishchenko, 2019; Н. В. Попова, 2020; М. А. Postnikov, 2021; I. Luchian, 2021]. Көз карандысыз мамлекеттер шериктештигинин өлкөлөрүндөгү заманбап эпидемиологиялык изилдөөлөр балдар арасында тиш-жаак патологиясынын жогору кеңири таралгандыгын көрсөтүүдө - 59,4% [Л. С. Персин, 2020].

Прикустун түзүлүшүнүн ар түрдүү мезгилдеринде тиш-жаак аномалияларынын жана деформацияларынын структурасын жана кеңири

таралышын изилдөө ортодонтиянын жана балдар стоматологиясынын актуалдуу маселеси болуп саналат, бул региондук дарылоо-алдын алуу программаларын пландоо үчүн зарыл шарттардын бири болуп эсептелет.

Стоматологиялык жардамды уюштуруунун заманбап шарттары сапаттуу стоматологиялык жардам көрсөтүү маселелери боюнча принципиалдуу жаңы мамилелерди талап кылат. Акыркы жылдары сапатты баалоонун экспертизасынын негиздери жана сапат стандарттары иштелип чыккан [В. Д. Вагнер, 2017; Н. М. Билял, 2020]. Медициналык жардамды, айрыкча стоматологиялык жана ортодонтиялык жардамды башкаруунун сапаты маселелери, өзгөчө балдар стоматологиясынын социалдык багытын эске алуу менен, ар түрдүү формадагы менчиктеги дарылоо-алдын алуу мекемелеринде актуалдуулугун сактап келет. Азыркыга чейин ортодонтиялык жардамдын сапатын баалоонун критерийлери жана дарылоонун натыйжалуулугун көзөмөлдөө ыкмалары иштелип чыга элек.

Ошентип, Ош шаарында максаттуу эпидемиологиялык изилдөө жүргүзүү, Ош шаарындагы стоматологиялык поликлиникаларда жана жеке стоматологиялык клиникаларда ортодонтиялык жардамдын сапатын көзөмөлдөө жана натыйжалуулугун баалоо системасын иштеп чыгуу жана киргизүү зарыл.

Диссертациянын темасынын артыкчылыктуу илимий багыттар, ири илимий программалар (долбоорлор), билим берүү жана илимий мекемелер тарабынан жүргүзүлүп жаткан негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы. Иш демилгелүү болуп саналат.

Изилдөөнүн максаты. Тиш-жаак аномалияларынын кеңири таралышын баалоо, медициналык-социалдык факторлордун таасирин талдоо, укуктук-нормативдик документтерди изилдөө, ошондой эле дарылоодо колдонулган клиникалык ыкмалардын натыйжалуулугун жана сапатын талдоо.

Изилдөөнүн максаттары:

1. Ош шаарындагы мектеп жашындагы балдардын арасында тиш аномалияларынын түзүмүн жана таралышын изилдөө.

2. Ош шаарындагы мектеп жашындагы балдардын тиш-жаак аномалияларынын өнүгүшүнө таасир этүүчү медициналык-социалдык факторлорго баа берүү.

3. Ош шаарындагы стоматологиялык поликлиниканын ортодонт дарыгеринин нормативдик-укуктук актыларын үйрөнүү.

4. Ортодонттук жардамдын сапатына баа берүү тиш-жаак системанын аномалияларынын ар кандай формаларын ортодонттук дарылоонун клиникалык ыкмаларынын натыйжалуулугун талдоонун негизинде, алардын сапатын контролдоону эксперттик баалоонун негизинде. дарылоо (Ош шаарындагы ортодонттордун ишинин мисалында).

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы:

1. Биринчи жолу Ош шаарындагы мектеп жашыдагы балдарда ортодонтиялык патологиянын кеңири таралышы аныкталды.

2. Биринчи жолу медициналык-социалдык факторлордун тиш-жаак системасынын патологиясынын пайда болушуна жана балдардын ортодонтиялык дарылоо мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө маалыматтуулугуна тийгизген таасири аныкталды.

3. Биринчи жолу Ош шаарындагы стоматологиялык поликлиникалардын жана жеке стоматологиялык клиникалардын ортодонтиялык бөлүмдөрүндө мектеп жашыдагы балдардын эрте жана кеч алмашуу, ошондой эле туруктуу тиш катар мезгилдеринде тиш-жаак аномалияларын дарылоонун ар кандай ыкмаларынын натыйжалуулугу бааланды.

Алынган натыйжалардын практикалык мааниси:

1. Эпидемиологиялык изилдөөнүн натыйжалары муниципалдык саламаттыкты сактоо башкармалыктарынын жетекчилери тарабынан балдарга ортодонтиялык жардам көрсөтүү иштерин пландоодо жана анын натыйжалуулугун баалоодо колдонулууда [18.10.2024-жылдагы киргизүү актысы].

2. Диссертациялык иште иштелип чыккан жана алынган маалыматтар Ош облустук бириккен клиникалык оорукананын жаак-бет хирургиясы бөлүмүндө жана ортодонтиялык борборунда, ошондой эле "Дентал-Ош" стоматологиялык клиникасында колдонулууда [21.10.2024-жылдагы жана 22.11.2024-жылдагы киргизүү актылары].

3. Стоматологиялык поликлиникалардагы жана жеке стоматологиялык клиникалардагы ортодонт-врачтар үчүн ортодонтия боюнча клиникалык ординатурадан өтүү жана жылына эң аз 250 саат квалификацияны жогорулатуу зарыл [«Ортодонтиялык дарылоонун сапаты жана натыйжалуулугун баалоо» методикалык сунуштары». – Ош, 2024].

Диссертациянын коргоого коюлчу негизги жоболору:

1. Ош шаарындагы мектеп окуучуларында медициналык-социалдык факторлордон улам пайда болгон тиш-жаак аномалияларынын кеңири таралышын талдоо, бул оорулардын негизги өзгөчөлүктөрүн ачыкка чыгарууга жана алдын алуу жана дарылоонун натыйжалуу ыкмаларын иштеп чыгуунун зарылдыгын айкындоого мүмкүндүк берди.

2. Ортодонтиялык дарылоонун натыйжалуулугу, ортодонт-врачтар үчүн иштелип чыккан ортодонтиялык жардамдын сапатын көзөмөлдөө системасы менен ырасталды.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Диссертациянын авторунун жеке катышуусу материалдарды иштетүүнүн бардык этаптарын, анын ичинде

тиш-жаак системасынын аномалияларын эпидемиологиялык изилдөөнү камтыйт. Автор ортодонт-врачтын иштин натыйжалуулугун баалоо критерийлерин иштеп чыккан, жүргүзүлгөн ортодонтиялык дарылоонун сапатын көзөмөлдөгөн. Алынган маалыматтарды талдоо, илимий макалаларды жазуу жана диссертациянын тексттерин түзүү автордун өзү тарабынан аткарылган.

Диссертациянын жыйынтыгын апробациялоо. Диссертациянын материалдары төмөнкү даректе баяндалган жана талкууланган: Ош областтык стоматологиялык коому, 15-сентябрь, 2021-жыл (Ош, 2021); «Стоматология кечээ, бүгүн, эртең» деген темада эл аралык илимий-практикалык конференция, Ош, 25-апрель, 2023-жыл (Ош, 2023); атындагы КММАнын Балдар стоматологиясы кафедрасынын 40 жылдыгына арналган «Балдар стоматологиясынын актуалдуу маселелери» темасында эл аралык илимий-практикалык конференция. И. К. Ахунбаев жана профессор Гүлнара Сатаркуловна Чолокованын 75 жылдык мааракеси, Бишкек, 2023-жылдын 15-16-сентябрь (Бишкек, 2023); ОшМУнун Медицина факультетинин 30 жылдыгына, ошондой эле университеттин биринчи деканынын 75 жылдыгына арналган “Теория, билим жана илимдин прикладдык медицина менен интеграциясы” деген темада эл аралык илимий-практикалык конференция. Медицина факультети, медицина илимдеринин доктору, профессор Жээнбаев Жолборс Жээнбаевич, Ош, 22-23-июнь 2023-жылы (Ош, 2023) жана эл аралык илимий-практикалык конференция «Заманбап медицинанын актуалдуу маселелери. Табияттан адамга”, ОшМУнун 85-жылдыгына, ошондой эле профессор Джолдубаев Ырысбай Жолдубаевичтин 80 жылдыгына арналган Ош шаары, 2024-жылдын 30-майы 2024 жылы (Ош, 2024) жана сертификаттар менен тастыкталган.

Диссертациянын басылмаларда толук чагылдырылышы. Диссертациялык иштин натыйжалары 9 илимий макалада жарыяланган, анын ичинде 3 макаласы 0,1ден төмөн эмес импакт-фактору бар РИНЦ системасында индекстелген рецензиялоочу басылмаларда чыккан. Ортодонт-врачтар үчүн 1 методикалык рекомендация басылып чыккан.

Диссертациянын структурасы жана көлөмү. Диссертация кириш сөздөн, 3 бөлүмдөн: адабияттарга сереп салуу, методология жана изилдөө ыкмалары, өздүк изилдөөнүн натыйжалары жана аларды талкуулоо бөлүмү, корутунду, практикалык сунуштар, илимий адабияттар тизмесинен жана тиркемеден турат. Иш компьютердик тексттин 135 бетинде берилген, 38 сүрөттөмө (анын ичинде фото, диаграмма) жана 10 таблица менен көркөмдөлгөн. Библиографиялык көрсөткүч орус тилдүү (140) жана чет элдик (69) авторлордун 209 булагы, анын ичинде изденүүчү ээсинин өзүнүн басылмаларын камтыйт.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Кириш сөздө актуалдуулугун негиздеп, изилдөөнүн максаттарын жана милдеттерин аныктайт, илимий жаңылыкты, илимий жана практикалык маанисин белгилейт, коргоого сунушталган негизги жоболорду белгилейт.

1-бап. «Азыркы учурда балдардын тиш системасынын бузулушу жана деформациясы өөрчүү учурунда ортодонтиянын мүмкүнчүлүктөрү (адабий сереп)» Ош шаарындагы балдардын тиш аномалияларынын таралышы боюнча эпидемиологиялык жана статистикалык маалыматтарды, анын ичинде төмөнкү бөлүмдөрдү камтыйт: 1.1 Балдардын тиш системасынын аномалияларынын жыштыгы жана түзүлүшү; 1.2 Дарылоонун сапатын баалоону камсыз кылуу методдору, ошондой эле стоматологиялык жардамда процедуралардын натыйжалуулугун баалоо; 1.3 Ортодонтиялык жардамдын эффективдүүлүгүн баалоонун негизинде эң оптималдуу ыкманы тандоо.

2-бап. «Изилдөөнүн методологиясы жана ыкмалары»

Изилдөөнүн объектиси: 1000 окуучу текшерилген, андан тышкары ооз көндөйүн клиникалык текшерүүдөн кийин 850 балага сурамжылоо жүргүзүлгөн. Ортодонтиялык дарылоонун сапаты 100 балада бааланган.

Изилдөөнүн предмети: Ош шаарындагы мектеп окуучуларынын арасында ЗЧА пайда болуу жыштыгы, тиш-бет системасынын өнүгүүсүнүн бузулушу бар балдардын медициналык-социалдык мүнөздөмөсү; жалпы кабыл алынган классификациялар боюнча текшерүү учурунда аныкталган патология мүнөзү.

2.1 Изилдөө базасынын жалпы мүнөздөмөсү. Ош шаары Кыргызстандын эң көп калкы боюнча Бишкектен кийинки экинчи шаар, өлкөнүн түштүгүндөгү эң чоң шаар, расмий түрдө “түштүк борбор” деп аталган. 2020-жылдын 1-январына карата Шаарда 312,5 миң адам жашайт. Ош шаарынын аянты 182 км². Жыл сайын өспүрүмдөрдүн санынын жана балдардын туруктуу санынын көбөйүшү байкалууда, ал тургай кандайдыр бир көбөйүү тенденциясы бар, бул коомдогу демографиялык саясаттын өзгөрүшү менен байланыштуу. Шаар калкындагы балдардын жана өспүрүмдөрдүн үлүшү ар кайсы жылдарда 18,6%дан 20,0%ке чейин өзгөрүп турат, бул шаар калкынын прогрессивдүү түрүн көрсөтөт.

2.2 Ош шаарындагы мектеп жашындагы балдардын дентоальвеолярдык аномалияларынын таралышын изилдөөнүн методологиясы, программасы жана уюштуруусу. Изилдөөлөр Ош шаарындагы С. М. Киров атындагы №4 гимназия жана Ю. А. Гагарин атындагы №17 гимназия сыяктуу билим берүү мекемелеринде, ошондой эле муниципалдык мекемелерде: Ош облустук бириккен клиникалык ооруканасынын (ОБКОБ) ортодонтия борборунда, облустор аралык стоматология борборунун (ОСО) Ош бөлүмүндө, Ош шаарынын №1 жана №2 мамлекеттик стоматологиялык поликлиникаларында, ошондой эле "Дентал-Ош", "Дентал-С", "Элим", "Доктор Замир" сыяктуу жеке стоматологиялык клиникаларда жүргүзүлгөн.

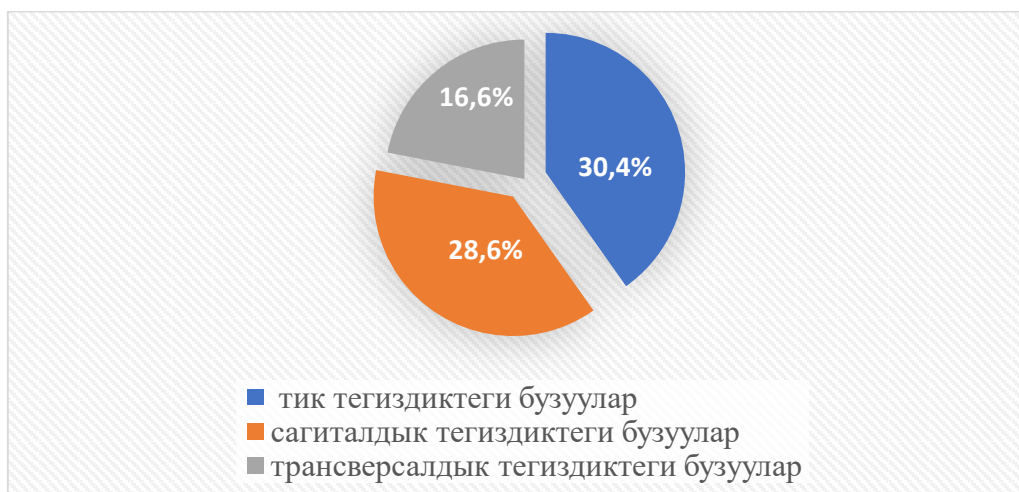
2.3 Балдардын тиш-жаак системасынын аномалиялар өөрчүшүндө ортодонтиялык дарылоонун натыйжаларын жана ортодонт-дарыгердин ишинин эффективдүүлүгүн баалоо методдору жана критерийлери. Мектеп жашыдагы балдардын ар кайсы курак топторунда ортодонтиялык дарылоонун натыйжалуулугун талдоо үчүн, пациенттердин топтору тиш катардын калыптануу стадиясына жараша түзүлгөн. Эрте алмашуу тиш катардагы топко 29 бала, кеч алмашуу тиш катардагы топко 28 бала, калыптануудагы туруктуу тиш катардагы топко 43 бала киргизилген. Ар кайсы курак топторунда ар түрдүү дарылоо ыкмаларынын натыйжалуулугун ишенимдүү баалоо үчүн, пациенттерди топторго бөлүү окшош принциптер боюнча жүргүзүлгөн.

2.4 Алынган маалыматтарды статистикалык иштетүү ыкмалары. Материалды статистикалык иштетүү салыштырмалуу чоңдуктарды эсептөө, "Excel, WindowsOffice XP" жана "Statistica 6.0" (Statsoft, АКШ) программаларында маалыматтарды талдоо пакетин колдонуу менен корреляциялык жана регрессиялык анализдерди жүргүзүү жолу менен, орточо арифметикалык маанини эсептөө менен жүргүзүлдү. жана анын стандарттык катасы ($M \pm m$), көз карандысыз үлгүлөр үчүн Студенттин t-тести $b < 0.05$ те натыйжасы маанилүү деп эсептелген.

3-бап. Өзүмдүн изилдөөлөрүмдүн натыйжалары

3.1 Ош шаарындагы балдардын тиш аномалияларынын таралышынын талдоо. Биз Ю.А. Гагарин атындагы №17 мектебинин жана С. М. Киров атындагы №4 гимназиянын 7-11-класстарындагы балдарды изилдедик. Изилдөөгө 1000 окуучу катышты, алардын ичинде 503 кыз (50,3%) жана 497 уул (49,7%) болгон. Текшерүүнүн натыйжасында окуучулардын 3,6%инде алмашылма (убактылуу) прикус, 26,2%инде өтмө туруктуу прикус, 70,2%инде туруктуу прикус аныкталды. Окуучулардын 756сында (75,6%) тиш-жаак аномалиялары табылды.

Балдардын көпчүлүгүндө аномалиялар байкалды: вертикалдык тегиздикте - $30,4 \pm 1,7\%$, сагитталдык тегиздикте - 28,6%, трансверсалдык тегиздикте - 16,6%.

3.1.2-сүрөт – Балдардагы тиш-жаак аномалияларынын окклюзия структурасы.

Аномалиялардын эң көп бөлүгү прикус патологиясына (46,5%) туура келет. Тиш аномалиялары 29,1% түзөт. Маалыматтар төмөнкү таблицаларда көрсөтүлгөн.

Жеке тиштердин аномалиялары $22,9 \pm 1,5\%$ учурларда, тиштин абалынын аномалиялары - $29,1 \pm 1,8\%$, катуу тиш ткандарынын түзүлүшүндөгү аномалиялар - $4,8 \pm 0,5\%$. Жеке тиштердин абалындагы аномалияларды кароодо текшерилгендердин $11,6 \pm 0,8\%$ ында вестибулярдык азуусунун болушу, тишсиз каптал азуу тиштери - $2,1 \pm 2,4\%$, тишсиз премолярлар - $3,4 \pm 1,8\%$ учурда, аномалия позициясы, формасы жана башка тиштердин саны - $6,1 \pm 1,3\%$. Каралгандардын $22,2\%$ ында үстүнкү азуу тиштердин ортосундагы диастема байкалган. Тиш тиштеринин тартылышы же ичкериши $25,8 \pm 2,1\%$ болгон

3.1.3-таблица – Ош ш. С. М. Киров жана Ю. А. Гагарин атындагы мектеп гимназиянын 7-11 классынын окуучуларында аномалиянын кездешүү жыштыгы

№	Аномалия түрлөрү	Эркек балдар		Кыздар		Жалпы	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
1	Тиштердин тыгыз жайгашуу	114	52%	106	48%	220	29,1%
2	Тиштердин ирети ичкериши (тартылышы)	89	45,5%	106	54,5	195	25,8%
3	Жеке тиштин аномалиясы	82	45,6 %	98	54,4 %	180	22,9%
4	Диастема	89	55,3%	72	44,7%	161	22,2%
	Бардыгы:	374	49,4%	382	50,6%	756	100%

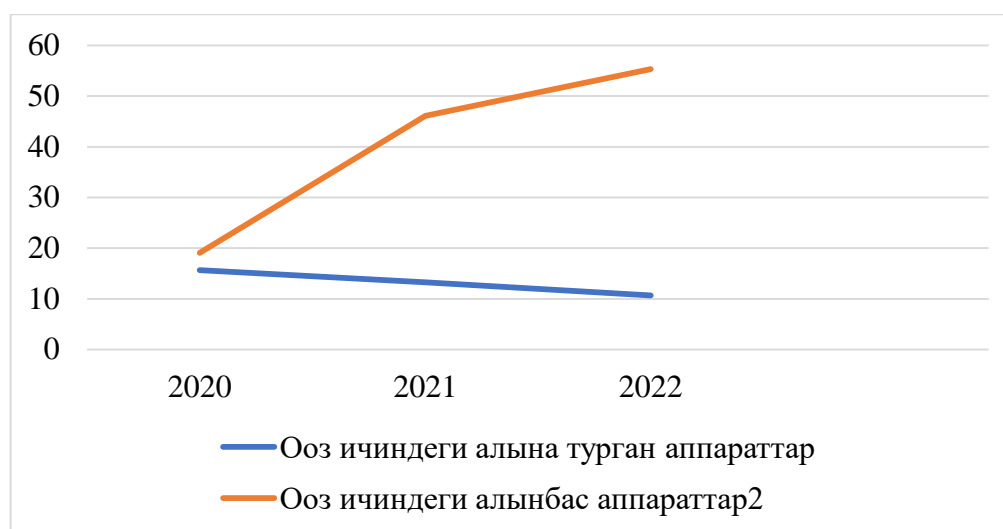
3.1.3-таблицада белгилегендей көпчүлүк учурларда ортогнатикалык тиштенме 579 балада (нормалдуу түрдө) болгон, ал $57,9\%$ түзөт. Экинчи орунда кайчылаш тиштөө – балдардын $9,9\%$ ы, кийинки орунда терең азуулук жабылуу – балдардын $9,5\%$ ы, вертикалдык азуулук дезокклюзия бир аз айырмасы бар – балдардын $9,4\%$ ы, ал эми мезиалдык тиштенме – балдардын $7,5\%$ ы, $5,8\%$ да гана дисталдык тиштенмеси бар.

Бул натыйжалар Ош шаарындагы балдар жана өспүрүмдөр арасындагы тиш-жаак аномалияларынын маанилүүлүгүн жана актуалдуулугун айкын көрсөтөт. Учурда жаш муундун көп бөлүгү ортодонтиялык коррекцияга муктаж, бул бул багытта медициналык жардамды күчөтүүнүн жана алдын алуу чараларынын зарылдыгын көрсөтөт. Айрыкча балдар үчүн ортодонтиялык жардамдын жеткиликтүүлүгү жана натыйжалуулугу, ошондой эле ата-энелер жана билим берүү мекемелеринин педагогдору арасында сабаттуулукту жогорулатуу маселеси өзгөчө мааниге ээ.

3.1.4-таблица – Балдарда тиштенменин кездешүү жыштыгы

№	Тиштенме түрлөрү	Эркек балдар		кыздар		жалпы	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
1	Ортогнатикалык	307	53%	272	47%	579	57,9
2	Кайчылаш	57	57,5%	42	42,%	99	9,9
3	Терең азуулук жабылуу	46	48%	49	52%	95	9,5%
4	Вертикалдык азуулук дезокклюзия	46	48,6%	48	51,4%	94	9,4%
	Мезиалдык	31	41%	44	59%	75	7,5%
	Дисталдык	23	39,6%	35	60,4%	58	5,8%
	Бардыгы:	510	51%	490	49%	1000	100%

Ош шаарындагы стоматологиялык клиникаларда тиш-жаак аномалияларын дарылоо үчүн ар түрдүү ортодонтиялык аппараттар колдонулат. Изилдөө көрсөткөндөй, аралаш аппараттардын колдонулушу 2020-жылы 15,7%тан 2022-жылы 11,2%ка чейин төмөндөгөн, ал эми алынбас конструкциялардын колдонулушу ошол эле мезгилде 19,1%тан 55,3%ка чейин өскөн.

3.1.5-сүрөт – 2020, 2021, 2022-жылдардагы алына турган жана алынбас ооз ичи аппараттардын колдонулушунун динамикасы.

Акыркы үч жыл ичинде ортодонтиялык дарылоого болгон муктаждыктын кескин өсүшү калктын прикус проблемалары жөнүндөгү билимдүүлүгүнүн жогорулагандыгын көрсөтөт. Бул агартуу кампанияларынын, медициналык көзөмөлдүн күчөшүнөн же диагноз коюу критерийлеринин өзгөрүшүнөн улам болушу мүмкүн. Изилдөө Ош шаарында тиш-жаак аномалияларынын кеңири таралышынын айтарлыктай өскөндигин ачык көрсөтүп, 2020-жылы 1,6 миң болгон кайрылуулардын саны 2022-жылы 2,7 миңге жеткен.

Ошондой эле диспансердик көзөмөлдөгү балдардын саны 2020-жылы 38,4%тан 2022-жылы 94,1%ка чейин өскөндиги байкалды. Бул дарыгерлердин пациенттердин узак мөөнөттүү ден соолугун камсыз кылууга болгон жоопкерчилигинин жогорулагандыгын жана дарылоонун узак мөөнөттүү пландалышына көңүл буруунун күчөгөнүн көрсөтөт.

3.2 Ош шаарындагы мектеп жашындагы балдардын тиш аномалияларынын өнүгүшүнө социалдык жана медициналык факторлордун тийгизген таасирин изилдөөнүн жыйынтыгы.

Ош шаарындагы балдардын арасында тиш аномалияларынын таралышы боюнча жүргүзүлгөн изилдөө бул бузулуулар аз камсыз болгон үй-бүлөлөрдүн балдарында көп кездешерин көрсөткөн. Ош шаарындагы мамлекеттик жана жеке менчик стоматологиялык клиникаларда 850 бейтапка сурамжылоо жүргүзүү аркылуу оозеки гигиенанын начардыгы, тукум куучулук, жаман адаттар жана дем алуу көйгөйлөрү сыяктуу социалдык-экономикалык жана медициналык факторлордун таасири изилденген.

3.2.2-сүрөт – Тиш-жаак аномалияларын пайда кылуучу факторлор.

Ош шаарында ата-энелердин балдарын ортодонтиялык дарылоого мотивациялары боюнча сурамжылоо көрсөткөндөй, көпчүлүк (84,5%) эстетикалык кемчиликтерди оңдоого умтулушат, ал эми 15,5%ы тиштөө менен жалпы ден

соолуктун ортосундагы байланышты көрүшөт. Ата-энелердин көпчүлүгү (76,3%) дарыгердин корутундусуна таянып, дарылоону зарыл деп эсептешет, бирок 18,6% анын максатка ылайыктуулугунан күмөн санашат, ал эми 5,1% ортодонтиялык дарылоонун пайдасын көрүшпөйт.

3.2.1 Ортодонтиялык патологияны дарылоонун мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө балдардын жана чоң кишилерде маалымдуулугунун деңгээли.

Оштогу балдардын арасында жүргүзүлгөн изилдөөдө тиш патологиясы жана ортодонттук пластиналар менен дарылоо боюнча маалымат төмөн экени аныкталган. Респонденттердин 24% тиштенүүсүнө нааразы болгонуна карабастан, дарылоого муктаж балдардын 1,7% гана ортодонтиялык коррекциядан өтүшөт. Респонденттердин көпчүлүгү (84,5%) эстетикалык көйгөйлөрдөн улам ортодонтиялык дарылоого кайрылышат.

Ош шаарында жүргүзүлгөн изилдөө көрсөткөндөй, катышуучулардын жарымынан көбү (54,6%) бреккеттерди, 35,4%ы бир жаактуу ортодонтиялык плиталар жөнүндө билишет, бирок 10%ы ортодонтиялык коррекциялоо ыкмаларын жакшы билишкен эмес. Ортодонтияда жеке мамиленин маанилүүлүгү баса белгиленет, респонденттердин болжол менен 55,7% дарыгердин сунуштарын аткарууга даяр, ал эми 27,2% кадимки жашоо образын сактоо менен кызматташууга макул. Ортодонтиялык жардамдын болушу адистердин квалификациясынан жана каржылоосунан көз каранды.

3.3 Ош шаарындагы мамлекеттик жана жеке стоматологиялык клиникаларда ортодонт-дарыгерлердин ишин жөнгө салуучу ченемдик укуктук актыларды (аккредитациялоо, дасыгуусун жогорулатуу) изилдөө.

Кыргызстандын нормативдик-укуктук актыларына ылайык, ортодонттар "Ортодонтия" адистиги боюнча клиникалык ординатура формасында адистештирилген билим алышы зарыл, бул бул аймакта иштөө үчүн милдеттүү шарт. Ординатурада окуу Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2018-жылдын 30-авгунундагы №411 токтому менен катуу жолго коюлган, ал медициналык билим берүү жана адистерди даярдоо боюнча жалпы талаптарды белгилейт.

Ортодонтия боюнча дипломдон кийинки билим берүү стоматологиянын окуу планына интеграцияланган жана эки жылдык окуу программасын камтыйт. Бул программа 2007-жылы И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медицина академиясынын стоматология институтунун чегинде профессор Г. С.Чолокова жана доцент Б. М. Давлетов тарабынан иштелип чыккан. Ал ортодонтиялык практиканын теориялык жана практикалык аспектерин, анын ичинде тиш-жаак аномалияларын диагностикалоо жана дарылоонун заманбап ыкмаларын терең үйрөнүүгө багытталган.

Кыргыз Республикасында стоматологдорду, анын ичинде ортодонтторду университеттен кийин окутуу, Саламаттык сактоо министрлиги тарабынан иштелип чыккан жана "Билим берүү жөнүндөгү" мыйзамга жана башка тиешелүү

документтерге негизделген бир катар нормативдик акты менен жолго коюлган. Дипломдон кийинки медициналык билим берүү эрежелери Өкмөттүн токтомдору менен бекитилет жана ал бардык окуу жайлар үчүн, алардын статусуна же баш ийүүсүнө карабастан, милдеттүү.

Ортодонттордун билим алуусуна таасир этүүчү негизги документтерге 2005-жылдын 9-январындагы №6 "Жарандардын ден-соолугун коргоо жөнүндөгү" Мыйзам, бул мыйзамды колдонуу жөнүндө 2006-жылдын 3-апрелиндеги №226 токтом, 2003-жылдын 30-апрелиндеги №92 "Билим берүү жөнүндөгү" Мыйзам, ошондой эле дипломдон кийинки медициналык билим берүү эрежелерин өзгөрткөн 2018-жылдын 30-авгунундагы №411 токтом кирет. Бул документтер жогорку билим берүүнүн эки деңгээлдүү системасы жана врачларды аттестациялоо жана каттоо процесстери үчүн чек-араларды белгилейт.

2018-жылдын 4-октябрындагы №691 жана 2021-жылдын 8-июнундагы №755 сыяктуу атайын буйруктар билим берүү программаларынын структурасын жана медициналык адистерди каттоо тартибин жолго коюп, билим берүүнүн сапатын жана эл аралык стандарттарга ылайыктуулугун камсыз кылат. 2023-жылдын 11-январындагы №6 буйругу үзгүлтүксүз медициналык жана фармацевтикалык билим берүү жөнүндөгү жоболорду, анын ичинде "кредит-саат" системасын бекитет, бул өлкөдөгү ортодонттордун окуусунун стандартташтырылышына жана сапатынын жогорулашына өбөлгө түзөт.

Кыргыз мамлекеттик медицина академиясы (КММА) Кыргызстандагы дипломдон кийинки медициналык билим берүү тармагында лидер болуп саналат. 1999-жылы негизделген дипломдон кийинки билим берүү борбору 2007-жыга чейин Институт, андан соң Дипломдон кийинки медициналык билим берүү факультетине (ДКМБФ) айланган. КММАнын ДКМБФ ортодонтия, стоматология, терапия жана хирургия сыяктуу көптөгөн адистиктер боюнча эки жылдык программаларды сунуш кылат, ал эми окуу мамлекеттик негизде же акы төлөнүүчү түрдө жүргүзүлөт.

С. Б. Данияров атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык кайра даярдоо жана квалификацияны жогорулатуу институтунда (КММКДЖКИ) ар кайсы медициналык адистиктер боюнча эки жылдык ординатура жана бир жылдык интернатура негизинде дипломдон кийинки даярдоо программалары сунушталат. Институт 2018-жылдан бери аккредитацияланган жана мамлекеттик же акы төлөнүүчү негизде окутуу жүргүзөт. Адистиктер жалпы, терапевтик, ортопедиялык стоматология жана ортодонтияны камтыйт.

ОшМУдагы дипломдон кийинки жана тынымсыз медициналык билим берүү борборунда (ДКТМББ) жана Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинде "Ортодонтия" адистиги боюнча программалардын жоктугу белгилей кетүүгө тийиш, бул ортодонтиялык тейлөөлөргө болгон суроо-талаптын өсүшүн канааттандыруу үчүн бул билим берүү программаларын өнүктүрүү зарылдыгын айкын көрсөтөт.

Ош шаарынын аймагындагы стоматологиялык клиникаларды аккредитациялоо процессин изилдөөнүн жүрүшүндө Ош облустар аралык бириккен клиникалык ооруканасынын No1 жана No2 мамлекеттик стоматологиялык клиникалары, облустар аралык стоматологиялык борбору жана ортодонтиялык борбору гана аккредитациядан ийгиликтүү өткөндүгү аныкталган. Бул шаардагы башка бардык жеке стоматологиялык клиникалар аккредитациядан өткөн эмес. Ош шаарындагы ортодонт-врачтардын 35% гана бул адистик боюнча квалификациясын жогорулаткан.

Ош шаарында ортодонтия жаатындагы медициналык адистерди аккредитациялоо жана квалификациясын жогорулатуу боюнча талданган ченемдик укуктук актылар жана маалыматтар төмөнкүдөй корутундуларды чыгарууга негиз түзөт:

1. Ортодонтия чөйрөсүндө медициналык ишти жүзөгө ашыруу үчүн медициналык квалификация бул адистик боюнча аяктаган клиникалык ординатураны же 250 сааттан кем эмес квалификацияны ийгиликтүү аяктаганды билдирет.

2. Жеке стоматологиялык клиникаларда иштеген ортодонт-дарыгерлер ортодонтия тармагында тиешелүү адистикке ээ болушу керек, ошондой эле алардын кесиптик квалификациясын системалуу түрдө жогорулатууга милдеттүү.

3. Ортодонтия чөйрөсүндөгү медициналык практиканын стандарттарын өркүндөтүү максатында Стоматологдор ассоциациясы жана Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигине караштуу башкы штаттан тышкары стоматолог тарабынан ортодонтторго берилген ченемдик актыларга жана сертификаттарга баа берүүнү демилгелөө сунушталат. Республика. Талаптар аткарылбаган учурда тиешелүү дисциплинардык жана укуктук чараларды көрүү, анын ичинде талаптарга жана стандарттарга жооп бербеген медициналык адистерди кызмат ордуна четтетүү мүмкүнчүлүгүн көрүү зарыл.

3.4 Тиш-жаак системасынын аномалияларын түзөтүү ыкмаларын тандоо жана алардын ортодонтиялык терапиянын сапат стандарттары боюнча натыйжалуулугун баалоо. Ортодонтолог менен пациенттин өз ара аракеттенүүсү, врачтын профессионалдык компетенттүүлүгүнө, алардын кемтик даражасын оңдоого, стоматологиялык аномалиялардын өрчүү коркунучун минималдаштырууга жана жаңы патологиялык шарттардын пайда болушуна, ошондой эле оптималдуу колдонууга негизделген. Саламаттыкты сактоо системасы менен өз ара аракеттенүүдө пациенттин канааттануусун камсыз кылуу үчүн медициналык ресурстарды биз "көрсөтүлгөн ортодонтиялык жардамдын сапатын" аныктайбыз.

Стоматологиялык жардамдын сапатын баалоонун процедуралык концепциясынын алкагында негизги ыкма болуп, дарылоо-дарт аныктоо иш-аракеттерге тике байкоо жүргүзүү, ошондой эле ретроспективдүү

перспективада баштапкы документтерди талдоо аркылуу жүзөгө ашырылуучу эксперттик баалоо ыкмасы саналат. Биз ортодонттук дарылоонун сапатын эффективдүү жана объективдүү контролдоо үчүн ишенимдүү маалымат булагы катары “Стоматологиялык бейтаптын медициналык картасы” (каттоо формасы 043) жетишсиз деп эсептейбиз.

Баалоо үчүн ортодонттук дарылоону аяктаган бейтаптардын 100 амбулаториялык жазуулары тандалып алынган, архивден дарылоого чейин жана андан кийинки контролдук жана диагностикалык моделдер алынган, ошондой эле тандалган пациенттердин дарылоого чейин жана андан кийинки жаак-тиш жана тиш сүрөттөрү изилденген.

Оорулуулар стоматологиялык жаш курагына жана тиш патологиясынын мүнөзүнө жараша топторго бөлүнгөн. Эрте аралаш тиштери бар балдарда – 28 амбулатордук, кеч аралашкан тиши – 29, туруктуу тиши менен – 43 амбулатордук баяндама тандалып алынган. Диагноз коюуда жана дарылоону пландоодо Л. С. Персиндин (1989) тиш катарларынын окклюзия аномалияларынын классификациясы, ошондой эле Э. Г. Энглдин (1899) классификациясы колдонулган.

3.4.1 Нейтралдуу окклюзиясы жана алдыңкы бөлүктөгү патология бар бейтаптарды дарылоо убагында. Изилдөөдө ар кайсы прикус стадиясында нормалдуу окклюзиясы жана тиштеринин аномалдуу абалы бар 27 пациенттин амбулатордук карталары талдалган. Изилдөөдө тиштердин жайгашуусундагы 14 аномалиялык учур аныкталды, аларга инфрапозиция, экстрапозиция, ретенция, тиштердин чогулушу жана тортоаномалия кирген. Ортодонтиялык конструкциялар жана брекет-системаларды колдонуу менен дарылоо 94-97% жогорку натыйжалуулукту көрсөткөн, бирок кээ бир учурларда дарылоо мөөнөтүнүн 4 жылга чейин созулушу натыйжалуу эмес деп табылган. Туруктуу прикус мезгилинде, нейтралдуу окклюзия шарттарында, дарылоо мөөнөтү 11-16 айга кыскарып, 95-97% натыйжалуулукка жеткен. Ретенцияланган тиштерди дарылоо жана атайын рычагдык механизмдерди колдонуу менен алган натыйжалар эксперттик комиссия тарабынан канааттандыраарлык деп бааланган.

3.4.2 Дистоокклюзия алмашма жана туруктуу тиштентүү мезгилиндеги бейтаптарда. Дисталдык окклюзияны дарылоонун натыйжаларын талдоо үчүн дисталдык окклюзия менен ооругандардын бирдей саны (Энгле боюнча 2.1 жана 2.2 класстар) алынган: эрте аралаш тиште – 17, кеч аралаш тиште 17 жана туруктуу тиште 17 (бардыгы) 51).

Дистоокклюзияны туралоонун максаттары: молярга жана азуу тиштерде I бурч классы боюнча бириктирүүгө жетишүү, сагиталдык жараканы жабуу, алып салуу менен дарылоодо - жуулгандан кийинки тиштерди жабуу, скелет аномалиясында - жетишүү. скелет менен беттин гармониясы. Биринчи милдетти ишке ашыруу үчүн - I класска ылайык каптал сегменттерди орнотуу –

бир нече жолдору бар: астыңкы жаактын өсүшүнө, анын микрогнатиясы менен, үстүнкү азуу тиштерин дистализациялоо, стационардык техниканы II класс аралык тартуу менен айкалыштыруу.

Эрте жана кеч аралашкан тиштери бар бейтаптар эки баскыч менен дарыланган. Биринчи баскычта аппараттык ыкманы колдонуу менен каптал сегменттер Энгля, I классына ылайык орнотулуп, экинчи этапта стационардык ыкманы колдонуу менен тиштердин анормалдуу абалын жана физиологиялык интрокклюзиялык мамилелерди оңдоого жетишилген.

Бейтаптардын бул тобун дарылоо тиштерди жулуп албастан жүргүзүлгөн, биз эрте дарылоодон, өсүү багытын өзгөртүү мүмкүнчүлүгүнөн, чыга элек тиштерге мейкиндикти сактап калуудан, жарылып чыгууга багытталган туура Энгля II классы тактикасы пайдаланылган.

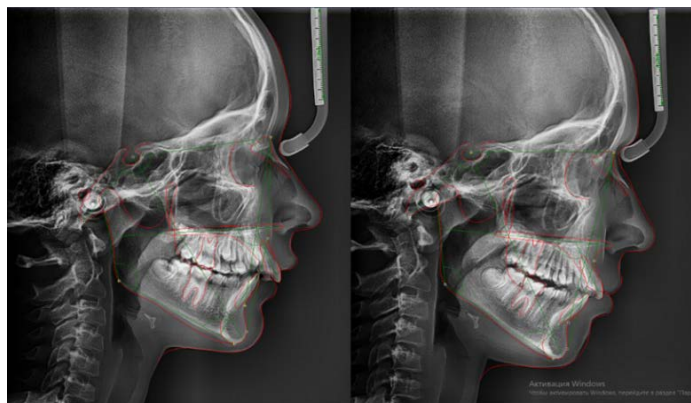
Ошентип, скелеттин II классы, дисталдык окклюзиясы бар бейтаптар үчүн, жаак-тиш скелетинин өсүү түрүн аныктагандан кийин, дарылоонун I-баскычы үчүн аппарат аныкталган.

Дистоокклюзиясы бар, тиш-жаак скелетинин өсүшүнүн гипердивергенттик түрү бар, ылдыйкы жаак нормалдуу өнүгүүсү бар, вертикалдык өсүүнү, үстүнкү азуу тиштердин интрузиясын жана тиштин алдыңкы айлануусун стимулдаштырууну көзөмөлдөө үчүн, астыңкы жаак - 4 бейтап. жогорку тартылуучу жаак догосу дайындалган.

Беттин скелет структурасынын гиподивергенттик түрү менен 2-класстагы скелет аномалиясын оңдоо (беттин кыска түрү - ар кандай булактарда горизонталдык тип), төмөнкү микро/ретрогнатия, максаты жаактын дифференцияланган өсүшүн алуу, астыңкы жаактын өсүшүн стимулдаштыруу, анын микрогнатиясы, беттин төмөнкү үчтөн бир бөлүгүнүн бийиктигин жогорулатуу жана терең тиштенүүнү оңдоо. Өзгөрүүнүн бул түрү активдүү өсүү мезгилинде активатор-бионатор тибиндеги функционалдык түзүлүштөрдү колдонуу менен эң эффективдүү ишке ашат, ал эреже катары, кеч аралаш тиштешүү мезгилине туура келет.

Клиникалык учур 1: Райхон Х. бейтап, 10.9 жаш.

Диагноз: дисталдык окклюзия, фронталдык дезокклюзия, гипердивергенттүү тип, Энглдин II класстары, төмөнкү тиш катарларынын узундугунун кыскаруусу, 43-тиштин ротациясы, үстүнкү жаактын негизинин алга жылышы. Шилтемелер: үстүнкү жаактын алга чыгышы, тиштер менен кесүүдө ыңгайсыздык. Дарылоо: брекет-система, сырлуу механизмдеринин жардамы менен тремаларды жабуу, 14 жана 24-тиштерди алуу, окклюзияны түзөтүү, терең жабыштырууну жоюу. Натыйжа: антагонисттер тыгыз байланышта, клыктар I класста, 8 тиш оңдолду. Ретенция: 18 жашка чейин каппалар, 13-23, 33-43 тиштерге кыймылсыз дугалар, жылына 2 жолу көзөмөл. Натыйжалуулук: 97,9%.

3.4.2.11-сүрөт – Райхон Х. бейтап. Ортодонтиялык түзөтүүдөн мурунку жана кийинки цефалометрия.

3.4.2.12-сүрөт – Райхон Х. бейтап. Дарылоодон мурунку жана кийинки ОПТГ (ортопантомограмма).

3.4.2.13 – Райхон Х. бейтаптанын ортодонтиялык дарылоонун натыйжасы. Дарылоодон мурунку жана кийинки фотосүрөттөр.

Ошентип, дисталдык окклюзияны эң эффективдүү дарылоо анализдин жыйынтыгында, стационардык техниканы – кронштейн системасын колдонуу менен алдын ала калыптанган туруктуу тиште, тиштин дистализациясы менен кеч аралаш тиште бир баскычтуу дарылоо болуп эсептелет. Беттин скелет түзүлүшүнүн норма- жана гиподивергенттик типтеги биринчи жогорку азуу тиштери. Дарылоонун эффективдүүлүгү 98% түзгөндө, биз дарылоонун жыйынтыгын абдан жакшы деп эсептейбиз.

3.4.3 Мезиоокклюзиясы бар бейтаптардын, сүт жана туруктуу тиштенүүдө корекциялоо. Оорулууларды дарылоонун сапатын жана эффективдүүлүгүн талдоо үчүн мезиалдык окклюзиясы бар амбулатордук карталар алынып, ортодонтиялык дарылоону эрте аралаш тиште - 3 бала, 3 балада - кеч аралаш тиште, алдын ала калыптана баштаган туруктуу тиштери болгон – 7 балага, ортодонттук дарылоосу аяктаган 13 балага анализ жүргүзүлгөн. Мезиалдык окклюзия (III класс аномалиясы) - бул төмөнкү жаактын үстүнкүгө караганда алдыга жылган абалы менен мүнөздөлгөн окклюзия бузулушу. Диагностикада бет скелетинин өсүү түрү бүйр телерентгенограммалар аркылуу аналитикаланган. Үч балада мезиалдык окклюзиянын скелеттик формасы аныкталып, дарылоонун негизги максаты катары туруктуу прикуста тиштердин оптималдуу жабышышы жана дүрүмдүү чыгышы камсыз кылынган. Дарылоо процессинде төмөнкүдөй ортодонтиялык аппараттар колдонулган: үстүнкү жаакты кеңейтүүчү винттүү 3 алына турган конструкция, 5 балага тиштерди алдыга жылдыруучу пружиналар менен Френкелдин III тибиндеги функционалдык регулятор, 2 балага таңдай тигилишин ачуучу Ютилити-дуга, ошондой эле 3 балага үстүнкү жаакты чоңойтуучу Хайрекс аппараты.

Клиникалык учур 2: Талант У. бейтап, 15 жаш.

Диагноз: мезиалдык окклюзия, 45, 43, 35, 41-тиштердин ротациясы, эки тараптуу эндоокклюзия. Дарылоо: брекет-система (тиштерди тегиздөө жана даярдоо), ортогнатикалык хирургия, эки жаактын ортосундагы эластиктер менен окклюзияны деталдаштыруу, ретенция (2 жылга моноблок, 13-23 тиштерге ретенциялык дугалар). Натыйжа: мезиалдык окклюзия оңдолду, Энгльдин I класстарына жетишилди, эндоокклюзия жоюлду, резцдук жабыштыруу оптималдаштырылды.

3.4.3.7-сүрөт – Талант У. бейтап, дарылоодон мурунку жана кийинки тиштердин жана беттин сүрөттөрү.

Бул топтогу бейтаптар үчүн дарылоонун натыйжаларына талдоо жүргүзүүдө дарылоонун натыйжалуулугу орто эсеп менен 87,7% түзгөн. Экинчи топту, экинчи подгруппаны - скелетинин III классы оор 3 адам түзгөн өспүрүмдөр ортогнатикалык хирургиянын көрсөткүчтөрүн жана мөөнөтүн аныктоо үчүн ооз жана тиш сөөк-жаак хирургуна консультацияга жөнөтүлгөн.

3.4.4 Тиштенменин ар кайсы мезгилдеринде трансверсалдык тегиздиктеги окклюзия аномалияларын коррекциялоо.

Окклюзия аномалиялары көбүнчө трансверсалдык тегиздиктеги асимметрия менен байланыштуу. Дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун (ВОЗ) маалыматы боюнча, калктын 27% ушундай патологияларга ээ, алар көбүнчө II класс прикуса таандык. III класс прикусу бар бейбачалардын 42% сөөк асимметриясын көрсөтөт.

Түштүк региондо 10 клиникалык учурду талдоо көрсөткөндөй, алмашма жана туруктуу прикуста экзо- жана эндоокклюзияны түзөтүү ар кандай аппараттарды талап кылган. Үстүңкү жаакты кеңейтүү үчүн фиксациялык винттер, Гожгариандын таңдай бюгели жана Хайрекс аппараты колдонулган.

Клиникалык учур 3: бейтап, 12 жаш, чайноодо ыңгайсыздык жана эстетикалык көйгөйлөр жөнүндө шилтемелер. Диагноз: экзоокклюзия, III скелеттик класс. Дарылоо: брекetterди орнотуу, дугалар менен жөндөө, эки жаактын ортосундагы тартылуу. Ретенция: тил дугасы, түнкү капша (2 жыл). Натыйжа: экзоокклюзиянын жоюлушу, үстүңкү тиш катарларынын кеңейтилиши, профилдин оңдолушу. Натыйжалуулук: 94,3%–97,24%.

3.4.5 Ош шаарында ортодонтиялык дарылоонун натыйжалуулугун жаш топтору жана патологиянын түрлөрү боюнча көзөмөлдөө.

Жыйынтыкталган ортодонттук иштерди талдоо натыйжаларына таянып, стоматологиялык системанын өнүгүүсүнүн ар кандай баскычтарында ортодонт адис ортодонтиялык аномалияларды жок кылуу үчүн ар кандай ыкмаларды колдонот деген тыянак чыгарууга болот. Эгерде аномалия тиштин деңгээлинде гана пайда болсо, анда пациенттин жашына карабастан, аны толугу менен оңдоого болот.

Тиштердин жана/же жаактардын туурасынан ориентациясынын (горизонталдуу) четтөөлөрүнүн тегиздигинде көрүнгөн стоматологиялык аномалиялар менен ооруган пациенттерде.

Окклюзиянын өзгөрүшүнүн талданган учурларында, алардын көпчүлүгүндө акыркы окклюзия пайда болгонго чейинки мезгилде ортодонтиялык дарылоонун экинчи фазасын брекет системасын колдонуу талап кылынгандыгы аныкталган.

Белгилей кетчү нерсе, окклюзиянын өзгөрүшүнүн алгачкы мезгилиндеги терең тиштенүүнү оңдоо кыйыныраак болгон.

Дезокклюзияны (тиштердин туура эмес кармалышын) тууралоо жана баш сөөктүн жана жаак скелетинин өсүшүн модуляциялоо, ошондой эле скелеттин ачык тиштерин алдыңкы тиш - жаак (алдыга) айлануусу менен коррекциялоо мүмкүнчүлүктөрү активдүү өсүү мезгилинде максималдуу чегине жетет. Дал ушул мезгилде дарылоонун натыйжалуулугу 100% түзгөн, бул патологияга тийгизген таасиринин жогорку натыйжалуулугун көрсөтүп турат.

Ошентип, интенсивдүү өсүү мезгилинде ортодонтиялык дарылоонун ар кандай аспектилерине, мисалы, дизокклюзия, баш сөөктүн жана жаактын скелетинин өсүшү жана ачык тиштөө сыяктуу көйгөйдү дарылоого, 100% ийгиликтүү, бул активдүү кийлигишүү толук оңдоого алып келгендигин белгилей кетүү маанилүү. Комплекстүү ортодонтиялык жана хирургиялык кийлигишүү аркылуу биз дарылоонун натыйжалуулугун 87,7% га жетиштик.

КОРУТУНДУ

1. Ош шаарындагы мектеп окуучуларынын арасында тиш-жаак системасынын аномалияларынын таралыш даражасы 100 адамга 75,6 түзөт. Прикус патологиясы $52,7 \pm 3,6\%$ түзүп, анын ичинде сагитталдык тегиздиктеги бузулуулар $26,0 \pm 1,5\%$, трансверзалдык тегиздиктеги патологиялар $15,6 \pm 0,7\%$, ал эми тик тегиздиктеги бузулуулар $30,4 \pm 1,7\%$ кездешет. Тиштердин жана тиш катарларынын аномалиялары 29,1% учурда байкалды. Ортодонтоко өздүк демилге менен (же ата-энелердин сунушу менен) кайрылуу $64,3 \pm 3,8\%$ түзсө, $31,6 \pm 1,6\%$ учурда стоматологдордун багыттоосу менен кабыл алынган.

2. Сурөттөлгөндардын көпчүлүгү тиш-жаак аномалияларынын негизги себептери деп тукум куугучтуку ($31,3 \pm 1,9\%$), оңолууну кечиктирүүнү жана тиштердин эрте алынып салынышын ($21,8 \pm 2,0\%$), жаман көнүмүштөрдү ($26,2 \pm 2,1\%$), эмчектин узак мөөнөткө колдонулушун ($9,4 \pm 0,8\%$), мурун дем алуунун кыйындашынан улам ($11,3 \pm 0,7\%$) көрсөтүшкөн. Ортодонтиялык жардам керек болгон мектеп жашындагы балдардын ичинен 24% гана өз прикусун «ооруктуу» деп эсептеген. Жаш өткөн сайын эстетикалык бузулууларды оңдоо каалоосуна байланыштуу дарылоого болгон кызыгуу өсөт.

3. Ош шаарындагы врач-ортодонтогдордун аккредитациясы, квалификациясын жогорулатуу жана нормативдик-укуктук документтердин анализдинн натыйжалары көрсөткөндөй, «ортодонтия» адистиги боюнча

клиникалык ординатурадан өтүү врач-ортодонттор үчүн милдеттүү, ошондой эле ортодонтия тармагында 250 сааттан кем эмес убакытка квалификацияны жогорулатуу зарыл. Иштелип жаткан ортодонттордун 35% гана практикалык ишмердүүлүккө аттестациялык сертификатка ээ экени далилденген.

4. Ортодонтиялык дарылоодо мониторингдин эксперттик баасы тандалган ыкманын натыйжалуулугун аныктоого мүмкүнчүлүк берет. Текшерилгендер: түпкүлүктүү туруктуу прикус пайда болгон мезгилде дарылоонун натыйжалуулугу 94,2%тан 96,3%ке чейин. Тиш-жаак аномалияларында дарылоонун натыйжалуулугу 100% жеткен. Ал эми туруктуу прикустагы мезиоокклюзияны комбинацияланган ыкмалар менен дарылоодо натыйжалуулук 87,7% деңгээлинде болуп, кийинчерээк бул оорулуларга хирургиялык кийлигишүү керек болгон.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

1. Ош шаарындагы тиш-жаак системасынын ар кандай аномалиялары боюнча эпидемиологиялык изилдөөнүн маалыматтарын ден-соолукту сактоо органдарынын балдарга ортодонтиялык жардамды пландоодо колдонуу.

2. Тиш-жаак системасынын патологиясынын өнүгүшүнө таасир эткен медициналык-социалдык факторлорду жана калктын билимдүүлүк деңгээлин изилдөөнүн негизинде практикалык ден-соолукка сунуштар иштелип чыкты.

3. Жарыяланган методикалык сунуштарга ылайык, Ош шаарынын стоматологиялык клиникаларында ортодонтиялык коррекциянын көрсөткүчтөрүн баалоо механизмин кеңейтүү сунуш кылынат. Бул клиникаларда ортодонтиялык дарылоо жүргүзүлүп, ортодонтиялык жардамга муктаж пациенттер кабыл алынат.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА ЖАРЫЯЛАНГАН ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ:

1. Comparative evaluation of upper jaw connection treatment with rapid palatal expansion apparatus / [D. A. Eshiev, N. T. Taalaibekov, A. A. Eshieva, A. M. Alieva, A. M. Eshiev] // Scientific journal of the Modern Education and Research Institute. The Kingdom of Belgium, 2021. – № 16. – P. 15–19; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

https://issuu.com/modermeducationandresearchinstitute/docs/scientific_journal_meri_march_2021

2. Stages of correction and rehabilitation of patients with dental-maxillofacial defects and deformities / [D. A. Eshiev, N. T. Taalaibekov, A. A. Eshieva, A. M. Alieva, A. M. Eshiev] // Science and innovation 2021: development directions and priorities. Melbourne, 2021. – С. 95-104; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=46180064>

3. **Алиева, А. М.** Анкетирование населения, получающие ортодонтическую помощь в городе Ош /А. М. Алиева, А. М. Ешиев // Вестник Биомедицина и социология. – Калининград, 2022. – Т. 1, № 1. – С. 31-38; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48052425>
4. **Алиева, А. М.** Методы первичной профилактики зубочелюстных аномалий, применяемые в стоматологической клинике города Ош /А. М. Алиева, А. М. Ешиев // Вестник Кыргызской государственной медицинской академии им. И. К. Ахунбаева. – 2022. – Т. 2, № 2. – С. 152-155; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=49166384>
5. Координация и процессы устранения различных аномалий челюстно-лицевой области / [А. М. Алиева, Д. А. Ешиев, Н. Т. Таалайбеков, А. М. Нурматов] // Клинико-морфологические аспекты фундаментальных и прикладных научных исследований: материалы III Международной научной конференции / под ред.: Н. Т. Алексеева [и др.]. – Воронеж, 2023. – С. 21-27; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=50503304>
6. **Алиева, А. М.** Частота зубочелюстных аномалий, встречающихся у школьников города Ош / А. М. Алиева, Н. М. Мырзашева, А. М. Ешиев // Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета. – 2023. – Т. 23, № 9. – С. 107-110; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=54810817>
7. **Алиева, А. М.** Изучение нормативно-правовых актов: аккредитация и повышение квалификации врача-ортодонта в городе Ош / А. М. Алиева, А. М. Ешиев // Вестник Кыргызской государственной медицинской академии им. И. К. Ахунбаева. – 2023. – № 4. – С. 217-222; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=54766616>
8. **Алиева, А. М.** Исследование эффективности лечебных методов для оптимального выбора коррекции аномалий зубочелюстной системы, осуществляемое на основе оценочных стандартов качества ортодонтической терапии / А. М. Алиева, А. М. Ешиев // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – Новосибирск, 2024. – № 9-3 (96). – С. 14-20; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=73165427>
9. **Алиева, А. М.** Оценка осведомленности населения о зубочелюстной патологии и эффективности методов профилактики и ортодонтического лечения среди детей школьного возраста в городе Ош / А. М. Алиева, А. М. Ешиев // Тенденции развития науки и образования. – Самара, 2024. – Ч. 14, № 116. – С. 11-15; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://doicod.ru/doi/116/lj122024p14.pdf>

Алиева Айдай Момунжановнанын «Дасыккан ортодонттук жардам көрсөтүү сапатын жогорулатуу жолдору (Ош ш. үлгүсү боюнча)» деген темада 14.01.14 – стоматология адистиги боюнча медицина илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: тиш-жаак аномалиялары, ортодонтия, тиштенме, сапатты көзөмөлдөө, ортодонтиялык дарылоо.

Изилдөөнүн объектиси: 1000 окуучу текшерүүдөн өткөрүлгөн, клиникалык кароодон кийин 850 адамды сурамжылоо жана 100 баланын ортодонтиялык дарылоонун натыйжаларынын сапаты бааланган.

Изилдөөнүн предмети: тиш-жаак аномалияларынын кеңири таралышы, аларды пайда кылуучу медициналык-социалдык факторлор, дарылоонун натыйжалуулугу, нормативдик укуктук базанын анализи жана ортодонтиялык жардамдын сапаты.

Изилдөөнүн максаты: тиш-жаак аномалияларынын кеңири таралышын баалоо, медициналык-социалдык факторлордун таасирин талдоо, укуктук-нормативдик документтерди изилдөө, ошондой эле дарылоодо колдонулган клиникалык ыкмалардын натыйжалуулугун жана сапатын талдоо.

Изилдөөнүн методдору: клиникалык, статистикалык, рентгенологиялык методдор, сурамжылоо, эксперттик баалоо, стоматологиялык жабдуу, компьютер.

Алынган жыйынтыктар жана жаңылыктар. Ош шаарындагы мектеп жашындагы балдардын ортодонтиялык патологиясынын кеңири таралышы биринчи жолу аныкталды. Тиш-жак сөөк системасынын патологиясынын пайда болушуна медико-социалдык факторлордун таасири жана балдардын ортодонтиялык дарылоо мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө маалыматтуулугу биринчи жолу белгиленди. Ош шаарындагы стоматологиялык поликлиникалардын жана жеке стоматологиялык клиникалардын ортодонтиялык бөлүмдөрүндө мектеп жашындагы балдардын эрте жана кеч алмашуу жана туруктуу прикус мезгилинде тиш-жак сөөк аномалияларын дарылоонун ар кандай ыкмаларынын натыйжалуулугу биринчи жолу бааланды.

Колдонуу боюнча сунуштар. Изилдөөнүн жыйынтыктарын стоматологиялык жана муниципалдык мекемелерде ортодонттук жардамды пландоо жана уюштуруу үчүн колдонуу сунушталат.

Колдонуу чөйрөсү: стоматология, ортодонтия.

РЕЗЮМЕ

диссертации Алиевой Айдай Момунжановны на тему: «Пути повышения качества квалифицированной ортодонтической помощи (на примере г. Ош)» на соискание ученой степени кандидата медицинских наук по специальности 14.01.14 – стоматология

Ключевые слова: зубочелюстные аномалии, ортодонтия, прикус, контроль качества, ортодонтическое лечение.

Объект исследования: обследовано 1000 учеников, проведено анкетирование 850 человек и оценка качества результатов ортодонтического лечения у 100 детей.

Предмет исследования: распространенность зубочелюстных аномалий у школьников города Ош, медико-социальная характеристика детей с нарушениями развития зубочелюстной системы; характер выявленной при проведении осмотра патологии по общепринятым классификациям.

Цель исследования: оценка распространённости зубочелюстных аномалий, влияние медико-социальных факторов, изучение нормативно-правовых актов, а также анализ эффективности и качества применяемых клинических подходов к лечению.

Методы исследования и аппаратура: клинические, статистические, рентгенологические методы, анкетирование, экспертная оценка качества лечения, стоматологическая установка, компьютер.

Полученные результаты и новизна. Впервые определена распространенность ортодонтической патологии у детей школьного возраста, проживающих в городе Ош. Впервые установлено влияние медико-социальных факторов на формирование патологии зубочелюстной системы и информированности детей и о возможностях ортодонтического лечения. Впервые дана оценка эффективности различных методов лечения зубочелюстных аномалий у детей школьного возраста этапе раннего и позднего сменного и постоянного прикуса в условиях ортодонтического кабинета в стоматологических поликлиниках и в частных стоматологических клиниках города Ош.

Рекомендации по использованию. Результаты исследования рекомендуется использовать в стоматологических клиниках и муниципальных учреждениях для планирования и организации ортодонтической помощи.

Область применения: стоматология, ортодонтия.

RESUME

of the dissertation by Aidai Momunzhanovna Aliyeva on the topic: «Methods for Improving the Quality of Qualified Orthodontic Care (Based on the Example of Osh City)» submitted for the degree of Candidate of Medical Sciences in the specialty 14.01.14 – Dentistry

Keywords: dentofacial anomalies, orthodontics, occlusion, quality control, orthodontic treatment.

Object of study: 1000 schoolchildren were examined, 850 individuals were surveyed, and the quality of orthodontic treatment outcomes was evaluated in 100 children.

Subject of study: the prevalence of dentofacial anomalies among schoolchildren in Osh City, the medical and social characteristics of children with dentofacial system developmental disorders, and the nature of the identified pathology according to generally accepted classifications.

Research objective: assessment of the prevalence of dentofacial anomalies, evaluation of the impact of medical-social factors, study of regulatory-legal frameworks, and analysis of the effectiveness and quality of applied clinical treatment approaches.

Research methods and equipment: clinical, statistical, and radiological methods; questionnaires; expert evaluation of treatment quality; dental unit; computer.

Results and novelty. For the first time, the prevalence of orthodontic pathology among school-aged children in Osh City was determined. The influence of medical and social factors on the development of dentofacial system pathology and children's awareness of orthodontic treatment options was established for the first time. The effectiveness of various treatment methods for dentofacial anomalies in school-aged children during the early and late mixed and permanent dentition stages was evaluated for the first time in orthodontic clinics at dental polyclinics and private dental clinics in Osh City.

Recommendations for application. The study results are recommended for use in dental clinics and municipal institutions for planning and organizing orthodontic care.

Field of application: Dentistry, orthodontics.

Кагаздын форматы 60 x 90/16. Көлөмү 1,5 б.т.
Кеңсе кагазы. Тиражы 50 нуска.
«Соф Басмасы» ЖЧК тарабынан басылып чыкты.
720020, Бишкек ш., Ахунбаева көч., 92